

کلید یادگیری مادام‌العمر

نگاهی به مهارت سواد اطلاعاتی معلمان

دکتر اکرم عینی

اطلاعات و فناوری به سرعت در حال تغییر، مستلزم مهارت‌های فزاینده و سطح بالای سواد اطلاعاتی^۱ برای جست‌وجو، بازیابی ارزیابی و استفاده از اطلاعات است (جنکینز^۲، ۲۰۰۶). معلمان با ارائه فرصت‌های متنوع یادگیری و استفاده خردمندانه از اطلاعات برای دانش‌آموزان، در این باره نقش کلیدی ایفا می‌کنند. معلمان برای فعالیت‌های تولید دانش خود و تسهیل یادگیری دانش‌آموزان در کلاس، نیازمند شناخت جامع سواد اطلاعاتی هستند، زیرا این شناخت در نهایت دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار خواهد داد.

واقعاً به نیاز اطلاعاتی جامعه در هر زمان بستگی دارد. در واقع واژه سواد، مفهومی با وجوه بسیار متفاوت است که متناسب با جامعه‌ای که این واژه در بافت آن در حال بررسی است، اهمیت می‌یابد.

مفهوم سواد

واژه «سواد» در گذر زمان از تکامل تدریجی برخوردار بوده است. سواد دربرگیرنده مهارت‌های موردنیاز هر فرد است تا بتواند نقش مناسبی در جامعه ایفا کند. ساده‌ترین حالت سواد مشتمل است بر توانمندی کاربرد زبان. بدین معنا که فرد با سواد قادر به خواندن، نوشتن و درک زبان مادری و بومی خود باشد.

در مراجع و فرهنگ‌های زبان فارسی واژه سواد به معنای توانایی خواندن و نوشتن ارائه شده است. در فرهنگ انگلیسی، فرد باسواد کسی است که توانایی خواندن و نوشتن را یاد می‌گیرد و یک شایستگی^۳ دارد. در منابع مرجع تعریف گسترده‌تری از سواد ارائه شده است که علاوه بر خواندن و نوشتن، به یادگیری و آموزش نیز توجه دارد.

در تعریف اولیه یونسکو، سواد پایه، توانایی خواندن، نوشتن و حساب کردن است. سازمان‌های بین‌المللی دیگری نیز درباره سواد تعریف‌هایی دارند که علاوه بر خواندن و نوشتن، ارتباطات و تفکر انتقادی، مشارکت اجتماعی، کسب دانش، حل مسئله، به‌کارگیری فناوری و ارتقای زندگی فردی را نیز شامل

کسب و پردازش اطلاعات کیفی، حیاتی و ضروری است. آنچه موردنیاز است روشی برای شناخت این همه اطلاعات است و سواد اطلاعاتی به‌عنوان راهکار استفاده مؤثر از اطلاعات معرفی شده است. در تعریف فرهنگستان زبان فارسی، سواد اطلاعاتی، مهارت‌های دستیابی و درک و ارزیابی و استفاده از منابع اطلاعاتی برای حل مسائل و تصمیم‌گیری‌های مؤثر است.

عبارت سواد اطلاعاتی از دو واژه «سواد» و «اطلاعات» تشکیل شده است. اطلاعات تعریف‌های گوناگونی دارد. تعریف سواد ۱۵۰ سال پیش با تعریف سواد ۱۵ سال پیش اصلاً یکسان نیست و این نشان می‌دهد مفهوم سواد

بسیاری از نظریه‌پردازان ادعا کرده‌اند امروزه عصر اطلاعات حاکم است. در دنیای امروز، اطلاعات نقش کلیدی ایفا می‌کنند و بخش جدایی‌ناپذیر تمامی فعالیت‌های بشر هستند. اطلاعات در کار تحقیق، توسعه و آموزش اهمیت حیاتی و ضروری دارد و به‌طور مرتب نیاز است. امروزه می‌توانیم بگوییم اطلاعات با سرعت و حجم بیشتری نسبت به گذشته در دسترس است و بسیاری از فعالیت‌های روزانه ما به واسطه فناوری‌های ارتباطی - اطلاعاتی^۴، با سرعت بیشتری انجام می‌شود. در این موقعیت، افراد اطلاعات را به‌طور متفاوت درک و استفاده می‌کنند. فناوری‌های ارتباطی - اطلاعاتی در همه جا حاضرند. فقط کارایی فرد در توانایی

تفکر انتقادی

می‌شوند. **راس توید و بیلی**^۵ سواد را به‌عنوان **سوادها** معرفی کردند. در این معنا، سواد «رمزگذاری و رمزگشایی نمادها» برای تفسیر نمادها به پیام‌های معنادار است. گروه جدید لندن^۶ واژه «سوادهای چندگانه»^۸ را ابداع کرد. سه بعد مشترک سواد چندگانه اینگونه شناسایی شده است:

۱. **عملیاتی**^۹: مهارت و شایستگی استفاده از ابزارها، رویه‌ها و تکنیک‌ها برای به‌کارگیری مهارت تخصصی زبان، خواندن و نوشتن در طیف وسیعی از زمینه‌های مناسب؛

۲. **فرهنگی**^{۱۰}: مهارت و شایستگی استفاده از نظام معنایی^{۱۱} شیوه‌های اجتماعی، درک متن مرتبط با زمینه و متناسب از راه خواندن و نوشتن؛

۳. **انتقادی**^{۱۲}: آگاهی از اینکه شیوه‌های اجتماعی (از جمله سواد) ساختار اجتماعی دارند و برخی دیگر انتخابی هستند؛ از جمله برخی از ارزش‌ها، قواعد، اهداف و استثناها.

تغییرات فناوری بر ماهیت و معنای سواد اثر گذاشته است و فناوری‌های نوظهور سوادهای جدید را به‌وجود آورده‌اند؛ از جمله سواد رایانه، سواد سلامت، سواد اطلاعاتی، سواد رسانه، سواد بصری و سواد علمی.

مفهوم اطلاعات

- به تمامی عرصه‌های فعالیت‌های انسانی وابسته است و اهمیت بسیار دارد؛
- پدیده اصلی مثل انرژی است و شکل‌های متنوعی دارد؛
- با فرایند انتقال یا تبادل اطلاعات نشان داده می‌شود؛
- به هنگام انتخاب به آن نیاز داریم؛
- در دنیای بیرون قابل رؤیت است و واقعی است؛
- بازده یک فرایند است و معنی دارد؛
- باعث کاهش شک و تردید در وضعیت علمی است؛
- مثل کالا است و ارزش دارد؛
- انتقال پیام خاصی بین فرستنده و گیرنده خاص است؛
- با ورود به هر نظامی، تغییر می‌یابد؛
- منبعی است که می‌تواند هزاران داده

را فراهم کند. به‌طور کلی، اطلاعات مجموعه‌ای از خبر، داده، امور واقعی و پیام‌هایی است که با ارزش، واقعی و معنی دارند، به‌طور رسمی و غیررسمی تبادل می‌شوند، شک و تردید را کاهش می‌دهند، به‌عنوان کالا و فرایند است و به هنگام انتخاب به آن نیاز داریم.

سواد اطلاعاتی

راسل^{۱۳} معتقد است، **اطلاعات منبع تأمین سواد** است. **در نتیجه، همه سوادها، سواد اطلاعاتی** است. سواد اطلاعاتی موضوعی جهانی است. به منظور فائق آمدن بر پیچیدگی و تنوع محیط اطلاعاتی، شناخت معنا، محتوا و زمینه‌های سواد اطلاعاتی مورد نیاز است. **بریویک** (۲۰۰۵) ادعا می‌کند، سواد اطلاعاتی بخشی از مهارت تفکر انتقادی است که ابتدا با سواد پایه، یعنی توانایی خواندن، نوشتن و حساب‌کردن آغاز و سپس با سواد اطلاعاتی که مؤلفه لازم مهارت تفکر انتقادی است و از مهم‌ترین آن‌ها سواد کتابخانه‌ای و سواد بصری هستند، کامل می‌شود. وی تصویری به

سواد پایه

یونسکو فرد باسواد اطلاعاتی را کسی می‌داند که:

● نیازهای اطلاعاتی را تشخیص می‌دهد؛

● اطلاعات را جایی و کیفیت آن‌ها را ارزیابی می‌کند؛

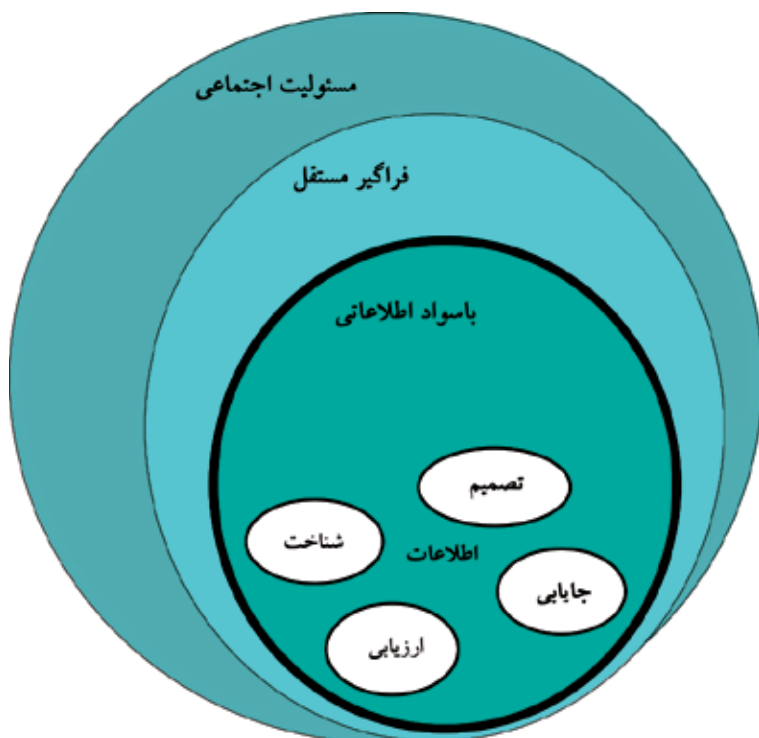
● اطلاعات را ذخیره و بازیابی می‌کند؛

● استفاده کارآمد و اخلاقی از اطلاعات دارد؛

● اطلاعات را برای خلق دانش جدید و برقراری ارتباط به کار می‌گیرد.

به این ترتیب، «فرد دارای سواد اطلاعاتی کسی است که می‌تواند تشخیص دهد چه وقت به اطلاعات نیازمند است و توانایی جایی، ارزیابی و استفاده مؤثر از اطلاعات مورد نیاز را دارد. مفهوم سواد اطلاعاتی را اولین بار **پل زورکوسکی** در ۱۹۷۴ معرفی کرد.

در اعلامیه پراگ سواد اطلاعاتی «کلید توسعه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ملت‌ها و جوامع، نهادها و افراد در قرن

۲۱» توصیف شد و کسب سواد اطلاعاتی «بخشی از حقوق اساسی بشر برای یادگیری مادام‌العمر» اعلام شد. سواد اطلاعاتی در اعلامیه اسکندریه^{۱۵}، به‌عنوان یک ضرورت برای دستیابی به اهداف فردی، اجتماعی، شغلی و آموزشی افراد توصیف شده است. مهارت سواد اطلاعاتی برای افرادی که می‌خواهند یادگیرنده مادام‌العمر مؤثری باشند و در جوامع دانش‌مدار مشارکت داشته باشند، لازم است. سواد اطلاعاتی گاهی اوقات به «تفکر انتقادی» یا «موختن

برای یادگیری» نسبت داده می‌شود و به‌صورت رسمی آموزش داده می‌شود. همچنین، دارای استاندارد است و این استاندارد در سه طبقه تعیین شده است: الف) با سواد اطلاعاتی ب) فراگیری مستقل ج) مسئولیت‌پذیر اجتماعی سواد اطلاعاتی باید متناسب و سازگار با فرد و نوع بافت و زمینه فعالیت او باشد. بافت - زمینه می‌تواند یک رشته، صنف، یا صنعت در محیط‌های گوناگون باشد. به‌طور مثال، سواد اطلاعاتی

مورد نیاز استاد دانشگاه، مدیر بانک، و پزشک یکی نیست، چون جنس کار و فعالیتشان و در نتیجه نیاز اطلاعاتی آنها، با هم متفاوت است و هر کدام برای برآوردن نیاز اطلاعاتی باید مسیر یا رفتار متفاوتی را در پیش بگیرند. سواد اطلاعاتی مهم‌ترین راه برای انتقال مهارت لازم در استفاده از اطلاعات و توانمندسازی افراد برای زندگی در جامعه یاددهنده یادگیرنده است. در اینجا سواد اطلاعاتی مورد نیاز معلمان ارائه می‌شود که در شش استاندارد تعریف شده است:

پی‌نوشت‌ها

1. information literacy skills
2. Jenkins
3. Information and Communication Technologies (ICTs)

4. competence
5. Ross Tweed and Bailey's
6. Code and decode symbols
7. New London Group
8. Multiple literacies
9. Operational

10. Cultural
11. meaning system
12. Critical
13. Russell
14. Information Literacy Umbrella
15. Alexandria Proclamation